Expert-Grup
Centru Analitic Independent

EXPERT FORUM

www.expertforum.ro

POLICY BRIEF

Conducta Ungheni-Chişinău: un pas important spre securitate energetică

Autori: Otilia Nuțu, analist de politici publice în energie, EFOR
Denis Cenușă, expert asociat Expert-Grup

Pentru Moldova, singura şansă de a scăpa de abuzurile Gazprom ar fi interconectarea pieţei de gaze cu România. Dar datoriile faţă de furnizorul rus, lipsa de viziune politică şi neîncrederea europenilor sunt bariere în aparenţă de netrecut. Expert Grup şi EFOR arată ce e de făcut

MESAJE-CHEIE

- **Autoritățile moldovenești trebuie să asigure aplicarea regulilor europene, majorarea prețurilor la energie doar odată cu reducerea sumelor facturate abuziv din cauza corupției şi o schemă de ajutor social pentru consumatorii săraci**
- **România poate ajuta cu transfer de know-how de la ANRE şi Ministerul Muncii, cu sprijinul intereselor Moldovei la UE şi contribuție în bani la investiția în conductă**
- **UE ar putea să dea mai mulți bani, dar numai strict condiționați de reforme**

Interesul autorităţilor moldovenești pentru diversificarea surselor de gaze prin conectarea la reţeaua de transport din România, pentru liberalizarea pieţei şi pentru integrarea Moldovei în sistemul energetic al UE a sporit în 2010-2013. În august 2014 s-a lansat gazoductul Iași-Ungheni, un proiect de 28 mil EUR, acoperit 80% de România și UE şi 20% de Moldova. Capacitatea maximă a gazoductului este, teoretic, de 1,5 mld m3/an, volum ce ar putea acoperi integral necesităţile de consum ale Moldovei (fără regiunea transnistreană). Dar volumul exportat în 2015 reprezintă doar 1 mil de m3 sau circa 1% din consumul ţării (fără malul stâng).

Cantitățile de gaze livrate azi nu ar putea creşte decât prin extinderea către Chişinău, unde se consumă circa 50-60% din totalul gazului importat în Moldova. Pentru extindere, UE ar aloca 10 mil EUR, restul de 80 mil EUR urmând a fi acoperit prin împrumuturi de la instituţiile financiare europene (BERD, BEI). Conducta ar oferi Moldovei o alternativă reală la Gazprom, asigurând suveranitatea energetică a Moldovei şi diminuând substanţial dependenţa de Federaţia Rusă. Cu toate acestea, securitatea energetică necesită şi interconectarea cu România pentru energie electrică. Actualmente, o treime din gazul achiziționat de MoldovaGAZ de la Gazprom e folosită pentru producția la centrala

Cuciurgan din Transnistria a cca 80-90% din consumul de energie electrică de pe malul drept, gaze care nu sunt plătite şi sporesc datoriile şi dependența de Gazprom.

Extinderea gazoductului Iași-Ungheni spre Chișinău ar putea asigura o alternativă la gazul rusesc dacă: (i) se implementează directivele europene din Pachetul Energetic III; (ii) se dezvoltă piața internă prin creşterea capacității cumpărătorilor de a plăti prețul de piață, prin eşalonarea şi plata datoriilor istorice către Gazprom şi prin demontarea monopolului MoldovaGAZ pe furnizare, transport și distribuție; (iii) în sector vor intra actori noi, capabili să schimbe echilibrul de forțe şi interese în piața de gaze din Moldova. Proiectul este însă amenințat de instabilitatea politică, care a blocat şi asistența financiară din partea UE; este nevoie urgentarea reformelor în sectorul energiei.

(i) În condițiile în care datoriile Moldovei pentru consumul de gaze ruseşti se ridică la 65% din PIB-ul Moldovei (în 2014), Gazprom condiţionează continuarea livrării gazelor de neaplicarea legislației europene în domeniul energetic, legislație care ar facilita deschiderea pieței către alți furnizori. Parțial din cauza monopolului rusesc, partenerii europeni au acceptat derogarea de la aplicarea Art 9 din Directiva 2009/73/CE cu privire la separarea furnizorului de transportator până în 2020, fapt ce sugerează că Gazprom face presiuni împotriva aplicării Pachetului Energetic III. Drept urmare, deși tehnic există alternative mai ieftine pentru a aduce gaz românesc la Chișinău (conectarea pe flux invers la Isaccea şi utilizarea rețelei Moldovatransgaz până la Chişinău), europenii au impus condiția ca gazoductul Ungheni-Chişinău să fie administrat de Vestmoldtransgaz, o companie independentă de operatorul actual de transport şi care să respecte integral cerințele Pachetului III. Aceasta ar asigura separarea de furnizor şi accesul nediscriminatoriu al terței părți mai curând decât rețeaua actuală, controlată de MoldovaGAZ şi, de facto, controlabilă de Gazprom. De asemenea, aşa cum impun directivele europene, este esențial ca reglementatorul ANRE să fie independent și eficient. Cum conducta Ungheni-Chişinău va fi conectată la inelul de transport din jurul Chişinăului şi la rețele de distribuție ale Moldovagaz, ANRE trebuie să fie independent şi puternic ca să respingă orice pretexte tehnice care ar împiedica conectarea conductei Ungheni-Chişinău cu rețeaua Moldovagaz.

(ii) Datoriile istorice față de Gazprom (în jur de USD 5 miliarde) provin parțial din faptul că o bună parte din consumatorii moldoveni nu pot plăti integral pentru gazele furnizate de Gazprom, direct sau prin prețurile la energia electrică sau termică. Datoria atribuită MoldovaGAZ provine însă în cea mai mare parte din consumul de energie electrică produsă de centrala de la Cuciurgan (80-90% din consumul de electricitate de pe malul drept) şi din energia termică şi electrică produsă în CET-urile din Chişinău. Datoriile, care azi se ridică la 65% din PIB-ul Moldovei (în 2014), reprezintă pârghia ce i-ar putea permite Gazprom-ului să întrerupă oricând livrarea gazelor sau, posibil, chiar să-şi sporească controlul asupra MoldovaGAZ prin executare silită. Aceasta ar însemna controlul de facto asupra întregului sistem de gaze, întrucât MoldovaGAZ are azi un monopol pe furnizare, transport și 70% din distribuţie. Tocmai din acest motiv construcția şi funcționarea gazoductului Ungheni-Chişinău este esențială, deoarece ar asigura o sursă şi o rută de aprovizionare cu gaze pentru Moldova indiferent de deciziile Gazprom. Trebuie menționat că, potrivit unor experți, proiectul Ungheni-Chişinău ar putea fi extins ulterior şi către Ucraina, ceea ce ar permite accesul la capacități de înmagazinare, de care Moldova nu dispune. Acest lucru ar deschide apoi piața moldovenească şi față de furnizori ucraineni şi i-ar asigura Ucrainei o alternativă la gazul rusesc, un obiectiv susținut puternic de Comisia Europeană după 2014.

Conducta Ungheni-Chişinău trebuie privită mai curând ca o prioritate politică, strategică, pentru securitatea energetică a Moldovei şi

nu doar drept un proiect economic, din mai multe motive.

- Existența conductei nu înseamnă utilizarea ei la capacitate maximă, ci asigurarea unei concurențe reale la Gazprom. Deocamdată, în contractele vechi cu Gazprom prețul gazului e legat de cotațiile petrolului, iar ieftinirea acestuia ieftineşte azi şi gazul rusesc, sub prețurile gazelor din România. Dar acest lucru se poate schimba în viitor, iar Gazprom, dacă nu are concurenți, va putea oricând să-şi schimbe formulele de preț. În interesul consumatorilor este să aibă alternative şi să nu fie expuşi la abuzul de poziție dominantă.
- Într-o primă fază, capacitatea maximă de transport pe conducta Ungheni-Chişinău de 1,5 miliarde m3 e pur teoretică, aferentă unui transport maxim de 175.000 m3/zi. Dar Moldova nu are capacitate de înmagazinare, iar acoperirea vârfului de iarnă ar necesita un debit de până la 240.000 m/3 pe zi spre Chişinău, în timp ce vara consumul e neglijabil; în alte cuvinte, în primă fază conducta ar putea fi folosită cam la jumătate din capacitate. Capacitatea maximă a gazoductului nu s-ar putea atinge decât dacă conducta ar urma să se extindă către Ucraina şi s-ar putea folosi capacitățile de înmagazinare ucrainene, variantă care ar spori şi încasările din tarifele de transport şi ar creşte viabilitatea economică a proiectului.
- Proiectul de extindere a gazoductului Iași-Ungheni trebuie susținut într-o măsură mai mare prin granturi europene şi susținere bugetară decât prin credite comerciale ce trebuie rambursate din tarife de transport. Există opțiuni pentru finanțarea conductei, printr-o taxă generală pe siguranța aprovizionării cu energie aplicată consumatorilor de gaze, energie electrică şi produse petroliere (lucru care ar creşte aceste prețuri în medie cu 2%), sau parțial printr-un contract pe termen lung de aprovizionare a instituțiilor publice prin furnizorul de stat Energocom. Varianta cea mai bună ar fi ca statul să finanțeze de la buget parțial construcția conductei, concesionată operatorului Vestmoldtransgaz în schimbul unei redevențe, şi atragerea unor investitori din UE în conductă, de pildă Transgaz, cu susținerea Comisiei Europene.
- Conducta Ungheni-Chişinău ar fi o alternativă la gazul rusesc doar în măsura în care consumatorii moldoveni pot plăti prețuri de piață, lucru dificil din cauza "sărăciei energetice". Din acest motiv, este esențial ca reforma tarifelor şi prețurilor pentru energie în Moldova să fie făcută în paralel cu construirea unor scheme de ajutor social pentru categoriile cele mai defavorizate. Acest lucru se poate face prin reducerea pierderilor din sistem prin corupție, care cresc tarifele de transport şi distribuție în mod abuziv. De pildă, în trecut, tarifele reglementate au inclus un consum tehnologic de până la 4 ori mai mare decât pierderile reale pe rețea; consumatorii moldoveni au plătit tarif de tranzit pentru gazele livrate de Gazprom către Bulgaria şi România. Mai mult, prețurile energiei electrice furnizate de centrala de la Cuciurgan printr-un intermediar includ sume care, neacoperind plata gazului consumat, nimeresc pe conturi necunoscute aflate în afara jurisdicției Chișinăului. Ca ordin de mărime, numai tariful de tranzit facturat abuziv consumatorilor moldoveni în 2014-2015 se apropie de un sfert din valoarea întregului gazoduct Ungheni-Chişinău, cca EUR 20 milioane. Ca urmare, creşterea tarifelor şi prețurilor la energie trebuie făcută în paralel cu reducerea

acestor pierderi şi folosirea sumelor economisite din reducerea abuzurilor tocmai pentru asistență socială a persoanelor aflate în "sărăcie energetică". O astfel de abordare ar spori şi acceptabilitatea socială a reformelor.

(iii) Ca Ungheni-Chişinău să asigure realmente o alternativă la Gazprom, este esențial să fie cooptați parteneri cu interes real în a schimba echilibrul de forțe în favoarea reformelor în sectorul de gaze din Moldova. De pildă, Transgaz ar putea contribui cu capital la Vestmoldtransgaz, cu susținerea Comisiei Europene (CE), ceea ce ar aduce o contrapondere la presiunile Gazprom asupra decidenților moldoveni. De asemenea, CE poate contribui financiar cu sume suplimentare la conductă pe principiul "more-for-more" din ENP: banii europeni suplimentari trebuie să vină condiționați de garanții că instituțiile (reglementatorul, MoldovaGAZ, sistemul de termoficare etc.) se vor reforma în aşa fel încât furnizorii să aibă garanția accesului competitiv la piață şi a încasării plăților de la consumatori. Nu în ultimul rând, România trebuie să ajute, mai ales că, din 2015, începe să existe interes real pentru deschiderea pieței către export. Sprijinul României poate însemna transfer de know-how din partea ANRE din România pentru reglementarea sectorului de gaze şi din partea Ministerului Muncii din România, care lunile acestea tocmai pune la punct o schemă de ajutor social țintit pentru consumatorii români afectați de "sărăcia energetică". De asemenea, ajutorul financiar de EUR 100 milioane, planificat de România pentru Moldova, ar putea fi folosit şi altfel decât ca transfer bugetar, de pildă, ca un fond din care să se poată oferi prin selecție competitivă sprijin pentru investitorii români interesați să îşi deschidă afaceri în Moldova. Intrarea în piața moldovenească a unor furnizori care să vândă gaze, pe lângă Energocom şi MoldovaGAZ, ar creşte concurența în piața de gaze din Moldova şi ar creşte forța actorilor interesați de aplicarea deplină a Pachetului III.

